

УДК 330.1:001.8:330.3

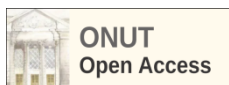
Самофатова В.А.

докторка економічних наук, професорка
 професорка кафедри економіки промисловості ОНТУ
 Одеський національний технологічний університет
 вул. Канатна 112, м. Одеса, Україна, 65039
 E-mail: vica_samofatova@meta.ua
 ORCID ID: 0000-0002-9058-4382

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена удосконаленню методологічних засад і формуванню науково-практичних рекомендацій до управління сталим розвитком агропродовольчої сфери. Відзначено, що імператив сталого розвитку є важливою світоглядною ідеологією майбутнього. Зауважено, що агропродовольча сфера представляє собою динамічну поліструктурну систему, куди входить природно-ресурсний потенціал, агропромисловий комплекс та об'єднаний сільсько-міський соціум. Проаналізовано теоретичні аспекти і науково-практичний зміст сталого розвитку агропродовольчої сфери. Показано, що саме така системна зміна методології дозволить пов'язати теоретичні перспективи з прикладною логікою наукових досліджень. Сформовані способи реалізації методології комплексного підходу до сталого розвитку агропродовольчої сфери. Сформульовано перспективні напрями подальших наукових досліджень у даному напрямі.

Ключові слова: методологія, метод, методологічна основа наукового дослідження, науковий пошук, сталий розвиток, агропродовольча сфера, комплексний підхід.

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Поняття «сталий розвиток» (Sustainable development) залучено до наукового обігу та широкого використання у 70-х роках ХХ сторіччя завдяки напрацюванням «Римського клубу», який був утворений з метою вивчення глобальних проблем людства. Нині стратегія сталого розвитку є однією із ключових та пріоритетних до виконання в усіх галузях національного та світового господарства. Її концепти та основні наукові постулати спрямовані на досягнення триєдиної гармонії між зростанням фінансово-економічних показників, збереженням соціально-культурної сфери та навколишнього середовища. Тому, цілком закономірно, що світова спільнота вже давно визнала важливість проблеми продовольчого забезпечення та усвідомила, що її вирішення полягає в забезпеченні сталого розвитку агропродовольчої сфери. Поняття «агропродовольча сфера» (АПС) пов'язане з біологічним терміном «біосфера» і потребує ведення виробничої діяльності в гармонії з природою. Агропродовольча сфера України є відкритою системою, що постійно змінюється та відрізняється специфікою відтворювальних процесів, пов'язаною з некерованими природними умовами, сезонним виробництвом та сучасними форс-мажорними обставинами. Водночас, нинішня модель функціонування агропродовольчої сфери є структурно розбалансованою і характеризується домінуванням великих агрохолдингів та істотними по-

рушеннями структури у сільському господарстві. Ситуація, що склалася, не забезпечує багатопільове призначення даної сфери та протирічить концепції сталого розвитку. Водночас, основними стратегічними принципами розвитку агропродовольчої сфери, на наш погляд мають бути, збалансованість розвитку за економічними, соціальними та екологічними критеріями, орієнтація на розвиток кооперації, кластерної організації виробництва та диверсифікація видів діяльності з урахуванням наявного природно-ресурсного потенціалу. Розробка теоретичних засад та методологічних положень має непересічне значення для успішного розвитку будь-якої галузі наукових знань. Тому, сучасний стан агропродовольчої сфери України потребує удосконалення теоретико-методологічних підходів до усього спектру нагальних проблем і майбутніх викликів, що постають перед науковцями та практиками.

Аналіз останніх публікацій по проблемі.

Дослідженням сталого розвитку присвячені публікації таких науковців як В. Вернадський, І. Костирко [1], Л. Мельник, Н. Павліха [10], Н. Супрун [8], М. Хвесик, Н. Хомюк [10], В. Шевчук, О. Шубравська [7], та багато інших вітчизняних та зарубіжних дослідників. Напрацювання з методологічних досліджень мають такі вчені як В. Андрійчук [6], В. Геєць, А. Гриценко, А. Мазаракі [4], В. Лагутін [4], Є. Ланченко [5], В. Тарасевич та інші науковці. Проте, розвиток методів наукового пізнан-

ня дійсності, ускладнення внутрішньої будови агропродовольчої сфери як системи, поглиблення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, передбачають поліпшення методології наукового дослідження, яка є науковим базисом для глибшого розуміння змісту досліджуваних питань.

Формування цілей дослідження. Метою дослідження є удосконалення методологічної основи наукового дослідження сталого розвитку агропродовольчої сфери.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Світоглядна доктрина сталого розвитку з кінця ХХ сторіччя і дотепер є пріоритетною для формування та підтримання ефективності економічних суб'єктів, а також обґрунтування критеріїв результативності господарювання. Ідея сталого розвитку базується на розумінні такого складного явища як усталеність, що завбачає здатність системи зберігати тривалу рівновагу за наявності зовнішніх дестабілізуючих впливів. Засади сталого розвитку значною мірою пов'язані з вченням про ноосферу, фундамент якого заклав академік В. Вернадський. Серцевиною цього вчення є думки В. Вернадського, що існування людства має ставати дедалі розумнішим, а колективний інтелект має зосереджуватися в науці. Проте, сучасний спосіб життя аж ніяк не можна назвати ноосферним (збройні конфлікти, тероризм, ставлення до природи, епідемії і т. ін.). Водночас, досягнення сталого розвитку є нездійсненим без реального прямування людства до ноосфери та модифікації способу мислення [1, с. 5]. Нині світове співтовариство має чітко визначені всеохоплюючі вектори розвитку. Вони представлені у вигляді Цілей сталого розвитку, які були затверджені у 2015 р. на Саміті ООН зі сталого розвитку. Визначені цілі опубліковані у вигляді офіційного документа 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: «Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» [2]. Сутність концепції сталого розвитку полягає у тому, що соціально-економічний розвиток має бути спрямований на гармонізацію еколого-економічного простору з урахуванням поточних інтересів і потреб кожної особистості і суспільства в цілому без загрози для інтересів і потреб майбутніх поколінь. Сталий розвиток орієнтований насамперед на людину та поліпшення якості її життя у сприятливому соціально-економічному середовищі та екологічно чистому, здоровому, різноманітному природному довкіллі [3].

На думку А. Мазаракі та інших дослідників, саме в періоди кардинальних соціально-економічних трансформацій на перший план закономірно висувається проблема методології [4, с.6]. Узагальнено методологією називають систему принципів наукового дослідження. Вона також відображає певну точку зору щодо предметного поля дослідження, що розкриває весь процес досягнення наукового результату, зумовлює використання відповідних методів, прийомів і засобів. Саме методологія визначає, яким чином зібрані та опрацьовані факти можуть служити реальною і надійною основою нових знань. Як відзначає Є. Левченко, «методологія дослідження охоплює: пос-

тановку проблеми; генерування гіпотез; підбір фактів; визначення та застосування прийомів, методів і методик дослідження; формулювання концепції та перевірку її на практиці; розробку теорії, що допоможе вирішити поставлену наукову проблему» [5 с.173]. Основою конкретно-наукової методології є принципи положення комплексності, міждисциплінарності, синергетики, об'єктивності, гнучкості, узгодженості дій, спрямованості на результат. Методологія дослідження стану, умов сталого розвитку агропродовольчої сфери в сучасних умовах має охоплювати як методи дослідження, які повинні враховувати існуючі проблеми, дію зовнішніх та внутрішніх факторів, так і комплекс елементів системи функціонування галузей, їх специфіку та взаємозв'язок. Це дозволяє класифікувати та структурувати їх і дослідити у якості єдиного цілісного механізму. Погоджуємося з думкою В. Андрійчука, «що методологію наукового дослідження можуть становити не лише методи, принципи, прийоми, що є характерними для певної науки, в межах якої здійснюється заплановане дослідження, а й такі, що розроблені іншими науками – від філософії до конкретних спеціальних вчень» [6, с. 89]. У зв'язку з вищезазначеним, слід наголосити, що якість обраної методології неодмінно відбивається на атрибутах результатів дослідницької роботи та безпосередньо залежить від багатовекторності, глибини й уміння застосування методологічного інструментарію. Стосовно компонентів наукового дослідження, що входять до методології для вирішення завдань дослідження, то об'єктом дослідження є процеси управління сталим розвитком агропродовольчої сфери, а його предметом – система теоретичних, методологічних та прикладних засад управління сталим розвитком означеної сфери.

Важливим перспективним концептом розвитку агропродовольчої сфери України є збалансованість розвитку за економічними, соціальними та екологічними критеріями, наратив на розвиток кооперації та кластерної організації виробництва. Ураховуючи тісний зв'язок агропромислового виробництва та рівня розвитку сільських територій, О. Шубравська зазначає, що «під сталим розвитком агропродовольчої сфери слід розуміти:

– дотримання у процесі функціонування узгодженості між обсягами виробництва галузей тваринництва та рослинництва, між ними та переробними потужностями, ними в цілому та масштабами наявних і перспективних потреб локального, регіонального, вітчизняного і світового ринків;

– досягнення порівнянності доходів і розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості та невеликих аграрних містах із середніми показниками в країні;

– забезпечення відповідної ефективності використання ресурсів навколишнього середовища при необхідному рівні їх відновлення та науково обґрунтованих пропорцій з урахуванням використання в агропродовольчій діяльності мінеральних добрив, засобів захисту рослин, генетично модифікованих організмів і т. ін.» [7, с. 93].

Агропродовольча сфера є багатогалузевою і, водночас, єдиною комплексною інтегрованою галуззю економіки. На наш погляд, ця галузево-просторова сфера представляє собою динамічну поліструктурну систему, куди входить природно-ресурсний потенціал, агропромисловий комплекс та об'єднаний сільсько-міський соціум. Сталий розвиток агропродовольчої сфери полягає у здатності її суб'єктів господарювання постійно та динамічно підтримувати аргументовані пропорції між факторами відтворення та необхідними темпами зростання. Нинішня агропродовольча сфера України розвивається в умовах динамічної зміни факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що безпосередньо впливає на розробку методології комплексного підходу до управління сталим розвитком. Війна в Україні продемонструвала враз-

ливість інтенсивного виробництва і довгих ланцюгів постачання. Тому, нині є дуже важливим є розвиток локального виробництва і сільського зеленого туризму. Вони надають можливість частково вирішити проблему зайнятості сільського населення, покращити його добробут, повніше використати природний та історико-культурний потенціали агропродовольчої сфери. Стабільність і сталість є системними складними науковими категоріями та базисом відтворювальних й інвестиційних процесів розвитку економіки. Методологічною основою їх кореляції є взаємозв'язок, послідовність, перехід однієї у іншу. Стабілізація, на наш погляд, є базисом сталого розвитку. Способи реалізації методології комплексного підходу до сталого розвитку агропродовольчої сфери представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Способи реалізації методології комплексного підходу до сталого розвитку агропродовольчої сфери

Види корпоративних стратегій	Способи реалізації методології комплексного підходу до сталого розвитку АПС
Стратегія покращення якості життя	– споживання безпечної та якісної агропродовольчої продукції відповідно до науково-обґрунтованих раціональних норм споживання
	– створення освітньої, медичної та інших видів соціально-економічної інфраструктури у сільській місцевості
	– екологізація основних і додаткових процесів виробництва у агропродовольчій сфері та біосфері в цілому.
	– розвиток зеленого туризму
Стратегія сталого розвитку	– горизонтальна і вертикальна інтеграція
	– кластеризація бізнесу
	– створення та координація агротехнопарків і агротехнополісів на науково-практичній основі;
	– удосконалення якості продукції та диверсифікація асортименту;
	– виробництво та продаж органічної продукції;
– вихід на нові ринки збуту	
Стратегія стабілізації	– реінжиніринг бізнес-процесів;
	– реструктуризація неефективних об'єктів агропродовольчої сфери
	– планування потенційно прибуткових виробництв
	– системне впровадження інновацій в агропродовольчу сферу.

*авторська розробка

Основними інституційними формами реалізації сталого розвитку, як відзначено у роботі Н. Супрун, мають стати «циркулярна модель економіки та технологічна модернізація виробничих процесів за рахунок впровадження інноваційних технологій та інструментів із різноманітних царин знань, що дозволяють зменшити витрати та непродуктивні втрати ресурсів, а також система корпоративної соціальної відповідальності. Вони мають реалізовуватися за підтримки міжнародних структур та національних урядів як на рівні індивідуального споживання, так і на рівні національної економіки» [8, с. 185]. На наш погляд, майбутнє підприємств агропродовольчої сфери пов'язане, передусім, зі створенням замкнених виробничих циклів, що передбачають отримання, зберігання і комплексну переробку сировини та забезпечення виробництва високоякісних і безпечних для здоров'я людини продуктів харчування. Підтримуємо

думку науковців, що для забезпечення сталого розвитку та збереження людського потенціалу в цілому необхідно перейти «від концепції збільшення продуктивності праці до концепції зростання продуктивності ресурсів» [9]. Також погоджуємось з думкою дослідників, що «розвиток сільського зеленого туризму дає змогу сформувати комплексний туристичний продукт, який сприяє диверсифікації діяльності на сільських територіях на засадах сталого розвитку» [10, с. 48]. Залучення інвестицій у цю сферу сприятиме створенню робочих місць; зростанню доходів сільських мешканців та жителів невеликих аграрних міст завдяки наданню послуг туристам і реалізації крафтових продуктів харчування; покращенню благоустрою сільської місцевості; відновленню місцевих народних промислів, відродженню звичаїв та місцевих ремесел.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Перспективи розвитку теорії сталого

розвитку агропродовольчої сфери оцінюємо як такі, що відповідають домінуючому нині розвитку науки в міждисциплінарному напрямі. Методологічні проблеми, що розглянуті у статті, виділення основних перспективних шляхів їх вирішення, безумовно, потребують подальших досліджень, розгортання теоретичних дискусій на рівні парадигмальних і концептуальних наукових передбачень. Нині актуальним є завдання концептуалізації та формування новітніх методологічних норм, теоретичних стандартів, спо-

собів і методів дослідження. Саме така системна зміна методології дозволить пов'язати теоретичні перспективи з прикладною логікою наукових досліджень. До того ж, слід враховувати багатофункціональність агропродовольчої сфери, яка не обмежується ринками сільськогосподарської сировини і продукцією переробної промисловості – це і задоволення рекреаційних потреб суспільства, збереження і розвиток сільських територій, традицій і народних промислів.

Література

1. Костирко І.Г., Гнатишин Л.Б., Бойко В.В. Нова економічна парадигма і сталий розвиток аграрної сфери // Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 46. С. 3-6.
2. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/Національна%20доповідь%20ЦР%20України_липень%202017%20ukr.pdf (дата звернення: 01.02.2023).
3. Про стратегію сталого розвитку України до 2030 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ЖН6УF00А> (дата звернення: 05.02.2023).
4. Мазаракі А.А., Лагутін В.Д. Перспективи методологічних змін в економічній теорії XXI століття // Економічна теорія. 2020. №1. С. 5-18. doi: 10.15407/etet2020.01.005
5. Ланченко Є.О. Методологія дослідження ефективності господарської діяльності підприємств закритого ґрунту // Економічна аналітика: сучасні реалії та прогностичні можливості. 2020. №3. С. 173-176.
6. Андрійчук В.Г. Сутнісний аспект методології наукових досліджень // Економіка АПК. 2016. № 7. С. 87-94.
7. Shubravska, O., Prokopenko, K. The agricultural sector of Ukraine in the global food market: Pre-war state and post-war prospects // Research on World Agricultural Economy. 2022. 3(4). С. 93. doi: 10.36956/rwae.v3i4.693
8. Супрун Н.А. Генеза парадигми сталого розвитку / Історія народного господарства та економічної думки України Збірник наукових праць. 2020. Вип. 53. С. 167–188. doi: 10.15407/ingedu2020.53.167
9. De Gennaro V.C., Forleo M.B. Sustainability perspectives in agricultural economics research and policy agenda // Agricultural and Food Economics. 2019. Vol. 7. doi: 10.1186/s40100-019-0134-8
10. Хомюк Н. Л., Павліха Н. В. Напрями диверсифікації сільськогосподарського виробництва в Україні на засадах сталого розвитку // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Сер. Економічні науки. 2020. Вип. 22. № 95. С. 45–51.

Стаття надійшла 30.03.2023
Стаття прийнята до друку 14.04.2023
Доступно в мережі Internet 30.06.2023

Samofatova V.

Doctor of Economics, Professor
Department of Industrial Economics
Odesa National University of Technology
Kanatna str., 112 Odesa, Ukraine, 65039
E-mail: vica_samofatova@meta.ua
ORCID ID: 0000-0002-9058-4382

IMPROVEMENT OF THE METHODOLOGY OF SCIENTIFIC RESEARCH OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRI-FOOD SPHERE OF UKRAINE

The article has been devoted to the substantiation of methodological foundations and formation of scientific and practical recommendations for the management of sustainable development of the agri-food sphere. It has been shown that the imperative of sustainable development is an important world view ideology of the future. It has been noted that the agri-food sphere of Ukraine is an open system that is constantly changing and differs in the specificity of reproductive processes related to uncontrollable natural conditions, seasonal production and force majeure.

The theoretical aspects and meaningful characteristics of the sustainable development of the agri-food sphere have been highlighted. The importance of the role of interdisciplinary approaches to solving socially important tasks has been emphasized, including ensuring the sustainable development of the agri-food sphere. The notion of scientific methodology has been conceptually described. It has been noted that the quality of the methodology directly affects the quality of the scientific research. It has been shown that it is the systemic change of methodology that will associate theoretical prospects with the applied logic of the scientific research.

The ways of implementing the methodology of the comprehensive approach to the sustainable development of the agri-food sphere have been created. It has been noted that the comprehensive approach to the management of sustainable development of the agri-food sphere should be based on the principles of organization of spatial development, activation of innovative component, increase of production of high-tech products, acceleration of the introduction of resource-saving technologies, step-by-step improvement in the quality of life of the country's population. It has been noted that an important aspect of sustainable development of the agri-food sphere is diversification of activities in rural areas and green tourism. Perspective directions of further scientific research in this area have been identified.

Key words: methodology, method, methodological basis of scientific research, scientific search, sustainable development, agri-food sphere, comprehensive approach.

References

1. Kostyrko, I. H., Hnatyshyn, L. B., & Boiko, V. V. (2020). Nova ekonomichna paradyhma i stalyy rozvytok ahrarnoi sfery. *Infrastruktura rynku*, (46), 3-6.
2. *Tsili staloho rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid.* https://mepr.gov.ua/files/docs/Natsionalna%20dopovid%20TsSR%20Ukrainy_lypen%202017%20ukr.pdf (Retrieved February 01, 2023).
3. *Pro stratehiu staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku.* URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A> (Retrieved February 05, 2023).
4. Mazaraki, A. A., & Lahutin, V. D. (2020). Perspektyvy metodolohichnykh zmin v ekonomichnii teorii KhKhI stolittia. *Ekonomichna teoriia*, (1), 5-18. doi: 10.15407/etet2020.01.005
5. Lanchenko, Ye. O. (2020). Metodolohiia doslidzhennia efektyvnosti hospodarskoi diialnosti pidpriemstv zakrytoho gruntu. *Ekonomichna analityka: suchasni realii ta prohnostychni mozhlyvosti*, (3), 173-176.
6. Andriichuk, V. H. (2016). Sutnisnyi aspekt metodolohii naukovykh doslidzhen. *Ekonomika APK*, (7), 87-94.
7. Shubravska, O., & Prokopenko, K. (2022). The agricultural sector of Ukraine in the global food market: Pre-war state and post-war prospects. *Research on World Agricultural Economy*, (3(4)), 93. doi: 10.36956/rwae.v3i4.693
8. Suprun, N. A. (2020). Geneza paradyhmy staloho rozvytku. *Istoriia narodnoho hospodarstva ta ekonomichnoi dumky Ukrainy Zbirnyk naukovykh prats*, (53), 167-188. doi: 10.15407/ingedu2020.53.167
9. De Gennaro, B. C., & Forleo, M. B. (2019). Sustainability perspectives in agricultural economics research and policy agenda. *Agricultural and Food Economics*, 7. doi: 10.1186/s40100-019-0134-8
10. Khomiuk, N. L., & Pavlikha, N. V. (2020). Napriamy dyversyfikatsii silskohospodarskoho vyrobnytstva v Ukraini na zasadakh staloho rozvytku // *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii imeni S. Z. Gzhytskoho. Ser. Ekonomichni nauky*, 22(95), 45-51.

Received 30 March 2023

Approved 14 April 2023

Available in Internet 30.06.2023

Цитування згідно ДСТУ 8302:2015

Самофатова В.А. Удосконалення методології наукового дослідження сталого розвитку агропродовольчої сфери України // *Економіка харчової промисловості*. 2023. Т.15, вип. 2. С. 44-48.

Cite as APA style citation

Samofatova, V. (2023). Improvement of the methodology of scientific research of sustainable development of agri-food sphere of Ukraine. *Food Industry Economics*, 15(2), 44-48.